

ZJAZD KATEDR I ZAKŁADÓW POSTĘPOWANIA CYWILNEGO
Jastrzębia Góra, 22–25 września 2021 r.

dr hab. Andrzej Torbus, prof. UŚ (WPiA, Uniwersytet Śląski w Katowicach):

Postępowanie upadłościowe w modelu postępowania cywilnego
- konspekt -

I. Prawo upadłościowe - propozycje kwalifikacyjne.

Teza: Postępowanie upadłościowe ma charakter złożony, co nie przekreśla jego kwalifikacji jako rodzaju cywilnego postępowania wykonawczego.

1. Dylemat Komentatora:

„Postępowanie upadłościowe stanowi odrębny tryb sądowego postępowania wykonawczego, zbliżonego jednak **do sądowego postępowania egzekucyjnego ze względu na zasadniczy cel upadłości, jakim jest urzeczywistnienie za pomocą państwowych środków przymusu norm cywilnego prawa materialnego w dziedzinie stosunków zobowiązaniowych i zaspokojenie w ten sposób wierzycieli**. Ta definicja sformułowana przez *S. Gurgula* (*tenże*, Prawo upadłościowe i naprawcze, 2013, s. 517), wskazuje na wyraźnie odrębny charakter Prawa upadłościowego w systemie prawa cywilnego. Z tego względu Prawo upadłościowe zawiera zarówno normy materialnoprawne, jak i procesowe, które razem zastosowane mają urzeczywistnić cel postępowania. **Zasadniczo jednak postępowanie upadłościowe jest postępowaniem cywilnym**”.¹

1. Propozycje kwalifikacyjne:

- Rodzaj cywilnego postępowania wykonawczego.
- Postępowanie o mieszanym charakterze, w którym w zakresie rozpoznania wierzytelności w sensie formalnym dominują cechy postępowania nieprocesowego.
- Rodzaj odrębnej dziedziny prawa, prawo insolwencyjne, ze względu na przenikanie regulacji materialnoprawnych, w tym szczególnie z zakresu prawa

---

¹ P. Zimmerman, Prawo upadłościowe. Komentarz, Warszawa 2020, art. 229, nb.1.

handlowego, z prawem postępowania cywilnego, których celem jest regulacja sytuacji prawnej niewypłacalnego podmiotu.

- Rodzaj postępowania cywilnego, który realizuje szereg funkcji. Kryterium zasadnicze – postępowanie przed sądem.

Poza sporem pozostaje odesłanie do KPC w przepisach PU:

Art. 35 W sprawach nieuregulowanych w ustawie do postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości stosuje się odpowiednio przepisy księgi pierwszej części pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego, z wyjątkiem przepisów o zawieszeniu i wznowieniu postępowania.

Art. 37 W sprawach nieuregulowanych w ustawie do postępowania zabezpieczającego stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu zabezpieczającym. Przepisu art. 396 Kodeksu postępowania cywilnego nie stosuje się.

Art. 229 W sprawach nieuregulowanych ustawą do postępowania upadłościowego stosuje się odpowiednio przepisy księgi pierwszej części pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego, z wyjątkiem przepisów o zawieszeniu i wznowieniu postępowania.

Art. 241 Jeżeli zgłoszenie wierzytelności nie odpowiada warunkom formalnym pisma procesowego lub wymaganiom określonym w art. 239 i art. 240 lub wierzyciel w terminie wyznaczonym przez syndyka nie wpłacił zryczałtowanych kosztów, o których mowa w art. 235 ust. 1, stosuje się odpowiednio przepis art. 130 Kodeksu postępowania cywilnego.

Art. 381 W sprawach nieuregulowanych przepisami niniejszej części przepisy części I oraz Kodeksu postępowania cywilnego dotyczące międzynarodowego postępowania cywilnego stosuje się odpowiednio.

Art. 376 ust. 1. Postępowanie w sprawach, o których mowa w art. 373 i art. 374, wszczyna się wyłącznie na wniosek wierzyciela, tymczasowego nadzorcy sądowego, zarządcy przymusowego, syndyka, prokuratora, a także Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów oraz Komisji Nadzoru Finansowego. Wygaśnięcie w toku postępowania funkcji tymczasowego nadzorcy, zarządcy przymusowego lub syndyka oraz zaspokojenie wierzytelności wierzyciela będącego wnioskodawcą nie ma wpływu na dalszy bieg postępowania wszczętego na jego wniosek. W sprawach tych stosuje się przepisy o postępowaniu nieprocesowym. Przepisy art. 12a, art. 29-30 i art. 34 stosuje się odpowiednio.

II. Postępowanie czy postępowania upadłościowe

1. Postępowanie o ogłoszenie upadłości

Samo postępowanie o ogłoszenie upadłości ma charakter postępowania rozpoznawczego będącym odrębnym stadium postępowania upadłościowego.² Nie bez racji Sąd Najwyższy wskazuje na wstępną rolę tego postępowania wobec właściwego postępowania upadłościowego (tzw. upadłości likwidacyjnej), w którym następuje zarówno rozpoznanie dochodzonych roszczeń, jak i ich zaspokojenie.³

2. Właściwe postępowanie upadłościowe (tzw. stadium likwidacyjne)

3. Układ w upadłości

4. Postępowanie oddłużeniowe

5. Postępowania ze względu na osobę insolwenta:

- Upadłość po śmierci dłużnika
- Upadłości deweloperska
- Upadłości konsumencka
- Upadłość zakładów ubezpieczeń i reasekuracji
- Upadłość banków, SKOK-ów
- Emitentów obligacji
- Upadłość spółdzielni

Zgodnie z Tytułem Części III PU (poza upadł. spółdz.) są to odrębne postępowania upadłościowe.⁴ W wypadku spółdzielni szcątkowa regulacja w ustawie prawo spółdzielcze (art. 130 – 137 Pr.Sp.) Zgodnie art. 137 Pr.Sp. do postępowania upadłościowego w sprawach nieuregulowanych ustawą stosuje się przepisy prawa upadłościowego.

III. „Materialne” prawo upadłościowe versus „procesowe” postępowanie upadłościowe

Prawo upadłościowe – rozróżnienie na tzw. materialne i procesowe przepisy upadłościowe. Rozróżnienie obecne w polskiej doktrynie przedwojennej (zob. O. Buber) w opracowaniach współczesnych. Podstawa argumentacyjna powyższej dystynkcji wynika z oczywistej konstatacji, że prawo upadłościowe zawiera szereg unormowań dotyczących stosunków prawa prywatnego, których stroną jest upadły (regulacje stosunków obligacyjnych została określona jako „mały kodeks zobowiązań

---

² J. Jakubecki, Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz, Warszawa 2006, s. 106.

³ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 6 października 2004 r. I CK 71/2004, OSP 2005/12 poz. 146.

⁴ Nie jest istotne dla ich kwalifikacji częściowe uregulowane upadłości w innych aktach prawnych (np. art.158 – 169 Pr.Bank.)

w upadłości⁵). Podział ze względu na przedmiot regulacji przepisów upadłościowych nadal jest obecny w literaturze niemieckiej i austriackiej⁶. Podkreślić jednak należy, że jeszcze w niem. ordynacji konkursowej z 1879 r. (Konkursrecht) wprowadzono podział pod nazwą Konkursrecht (I księga) i postępowanie upadłościowe (Konkursverfahren (II księga)). Obecnie obowiązujące niemieckie prawo o niewypłacalności (Insolvenzordnung z 1993 r.) nie wprowadza takiego rozróżnienia. Nie jest to przypadkowa zmiana ! Przyjęto założenie, że sztywny podział na materialne i procesowe przepisy upadłościowe jest nie do utrzymania wobec ich wzajemnych powiązań. Wystarczy spojrzeć na § 1 KO, w którym mowa, że postępowanie upadłościowe dotyczy całego nadającego się do postępowania egzekucyjnego majątku upadłego dłużnika). Za chybioną pojęciowo należy uznać podział na „ upadłość” jako zespół przepisów regulujących stosunki cywilnoprawne oraz egzekucję uniwersalną polegającą na przymusowej realizacji świadczeń wynikających z tychże stosunków.⁷

Przykład: tzw. Pre – pack, w którym ściśle powiązane są przepisy procesowe i materialne.

Naturalnie wyodrębnienie upadłościowych przepisów natury prywatnoprawnej nie jest zabiegiem chybionym, ale nie wpływa na kwalifikację prawa upadłościowego. Pomijam kwestie natury dydaktycznej – to jest dzielenia wykładów upadłościowych między procesualistów i dydaktyków z prawa gospodarczego (handlowego).

1. Kryteria kwalifikacyjne przepisów (norm) procesowych

- Kryterium ius imperativum - przepisy procesowe mają w przeważającej części charakter imperatywny, określając w sposób wiążący zachowanie sądu i stron.
- Kryterium udziału organu władzy publicznej, któremu przysługuje upoważnienie do władczego kształtowania sytuacji prawnej podmiotów podlegających jego kompetencji.⁸
- Kryterium celu – przepisy procesowe są kwalifikowane jako tzw. przepisy (normy) instrumentalne, które służą urzeczywistnieniu norm zasadniczych (materialnych)
- Kryterium skutku, co do zasady przepisy procesowe nie wkraczają w obszar stosunków prawa cywilnego.

---

⁵ M. Fruchs, Gł.Prawa 1934, nr 10 – 11, s. 766.

⁶ Austriacki Insolvenzordnung nadal utrzymuje ten podział.

⁷ J.P. Petraniuk, Upadłość i jej podstawy w prawie upadłościowym i naprawczym, PPH 2003, nr 12, s. 18.

⁸ Ł. Błaszczak, Moc wiążąca wyroków Krajowej Izby Odwoławczej w postępowaniach sądowych związanych ze zwrotem wadium, Iustitia 2013, nr 1, s. 7.

2. Funkcjonalne kryterium kwalifikacji postępowania jako rodzaju postępowania cywilnego

Postępowanie cywilne to prawnie zorganizowane działanie ludzkie służące załatwianiu spraw cywilnych, które nie ma charakteru jednolitego. Załatwianie spraw cywilnych oznacza ich rozpoznawanie, przymusowe wykonywanie orzeczeń i innych aktów w tych sprawach oraz dokonywanie innych czynności w tychże sprawach.⁹

IV. Egzekucja singularna – egzekucja uniwersalna

1. Sądowe postępowanie egzekucyjne jako rodzaj egzekucji singularnej

Postępowanie egzekucyjne – kryterium definicyjne przymus państwowy.¹⁰ Czynność egzekucyjna to czynność dokonywana przez organ władzy publicznej w oparciu o udzielone imperium.¹¹ Jej podjęcie jest limitowane realizacją świadczenia określonego w tytule wykonawczym i sposobem egzekucji.¹² Przymus egzekucyjny nie jest zakotwiczony w zakresie podmiotowym wyznaczonym tytułem wykonawczym. W ramach postępowania egzekucyjnego może dojść do stosowania przymusu egzekucyjnego w stosunku do majątku lub osoby, która nie jest wymieniona w tytule wykonawczym jako dłużnik (wobec osób trzecich utrudniających dokonanie czynności egzekucyjnych art. 764 KPC, czy też wobec osoby trzeciej, której dłużnik oddał poszukiwane przedmioty art. 814 § 2 KPC).¹³

2. Przymus państwowy

Brak definicji przymusu w kodeksie postępowania cywilnego wyjaśnia się założeniem, że jest to cecha konstytutywna postępowania egzekucyjnego. Za A. Marciniakiem należy przyjąć szerokie rozumienie przymusu egzekucyjnego, który obejmuje skonkretyzowane w normie prawnej środki (np. art. 814 § 1 KPC: otwarcie mieszkania oraz innych pomieszczeń i schowków dłużnika, przeszukanie jego rzeczy, mieszkania i schowków, a także odzież, którą dłużnik ma na sobie; art. 916 § 1 KPC: grzywna, nakazanie przymusowe doprowadzenia, areszt nieprzekraczający miesiąca; ponadto art. 1053 § 1 KPC: grzywna; art. 1050¹, 1050² KPC nakaz zapłaty przez dłużnika na rzecz wierzyciela określonej sumy pieniężnej; art. 1064¹ –1064¹³ KPC - egzekucja

---

⁹ Zob. S. Cieślak, Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 730-1217, red. J. Jankowski, Warszawa 2019, CH BECK – wprowadzenie.

¹⁰ Przymus państwowy, egzekucja a inne czynności podejmowane w postępowaniu egzekucyjnym, zob. J. Jankowski, Przebieg postępowania egzekucyjnego, upadłościowego, układowego. Struktura postępowań w ujęciu dynamicznym, Warszawa 1999, s. 19.

¹¹ M. Walasik, Glosa do wyroku SN z dnia 9 maja 2002 r., II CKN 803/00. OSP 2004, nr 7-8, s. 97.

¹² R Kulski, Kodeks postępowania cywilnego. Tom IV. Komentarz. Art. 730–1095¹, red. A Marciniak, Warszawa 2020, art. 814, nb. 1.

¹³ F. Zedler, Glosa do uchwały SN z dnia 20 czerwca 2000 r., III CZP 16/00, OSP 2001, nr 9, s. 1334

przez zarząd przymusowy) albo wynika z istoty zespołu czynności podejmowanych przez organ egzekucyjny, tak w przypadku konwersji części niepieniężnego majątku dłużnika na odpowiednią sumę pieniężną za pomocą wyłączenia określonych składników majątku dłużnika i ich sprzedaży albo realizacji innych praw majątkowych dłużnika.¹⁴

3. Pojęcie wykonalności

Wykonalność jest cechą wyroków zasądających świadczenia i oznacza, że skierowany do pozwanego w sentencji obowiązek świadczenia może być wykonany przy zastosowaniu przymusu państwowego, czyli wyegzekwowany.¹⁵

V. Egzekucja uniwersalna

1. Stanowisko judykatury i doktryny (zarys problemu)

W orzecznictwie ugruntowany pogląd, że upadłość jest *egzekucją uniwersalną*, która w odróżnieniu od egzekucji singularnej, ma na celu równomierne, choćby częściowe zaspokojenie wszystkich wierzycieli wobec całego majątku niewypłacalnego dłużnika, w trybie i na zasadach uregulowanych w prawie upadłościowym.¹⁶

W doktrynie zgodnie przyjmuje się, że podstawowym celem postępowania zwanego upadłością właściwą lub likwidacyjną jest zaspokojenia wierzytelności wierzycieli upadłościowych. Wprost nie jest wyrażona odrębność zaspokojenia tożsamego z egzekucyjnym od specyficznego zaspokojenia wierzytelności upadłościowej, ale to zagadnienie jest jednak zauważone.

Przykładem pierwszego ujęcia, jest wypowiedź pioniera badań na upadłością po II wojnie - doc. J. Sobkowskiego (UAM), który wskazuje na spełnienie na rzecz wierzycieli należnych im od dłużnika osobistych świadczeń majątkowych.¹⁷ W innym kierunku, być może nieco intuicyjnie, częściowe zaspokojenie wszystkich wierzycieli wobec całego majątku niewypłacalnego dłużnika, w trybie i na zasadach uregulowanych w prawie upadłościowym. Istotne w tym orzeczeniu jest zwrócenie uwagi na odpowiedzialność

---

¹⁴ A. Marciniak, Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych, Warszawa 2019, s. 136 i n.

¹⁵ P. Telenga, Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz do art. 1-729, red. A. Jakubecki, art. 333, nb.1

¹⁶ wyroki Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 2003 r., V CKN 416/01, z dnia 13 grudnia 2006 r., z dnia 26 sierpnia 2009 r., I CSK 34/09, OSNC-ZD 2010, nr 2, poz. 57; por. także wyroki z dnia 19 czerwca 2009 r., V CSK 460/08, z dnia 23 października 2008 r., V CSK 130/08, z dnia 9 maja 2008 r., III CSK 364/07, z dnia 2 października 2007 r., II CSK 301/07, z dnia 5 października 2005 r., II CK 97/05, z dnia 30 października 2003 r., IV CK 144/02, z dnia 3 września 2010 r., I UK 77/10.

¹⁷ J. Sobkowski, Istota i znaczenie upadłości w polskim systemie prawnym, RPEiS 1974, nr 3, s. 243

majątkową upadłego, a nie na zaspokojenie w modusie egzekucji generalnej w postaci spełnienia świadczenia stanowiącego element treści obowiązku cywilnoprawnego.¹⁸

Stanowisko pośrednie - K. Flaga – Gieruszyńska, która wskazuje na to, że egzekucja generalna ma na celu wykonanie zobowiązań dłużnika, nawet tych, których istnienie nie zostało stwierdzone tytułem wykonawczym, a ponadto jest prowadzona zgodnie z zasadami równomiernego i wspólnego zaspokojenia wierzycieli.¹⁹

2. Kryteria klasyfikacji egzekucji uniwersalnej²⁰:

- Dla jej przeprowadzania stosuje się środki przymusu.
- Skierowana do całego majątku zdatnego egzekucyjnie (masy upadłości).
- Polega na tzw. stabilizacji masy majątkowej upadłego.
- Spieniężenie w celu podziału między wszystkich wierzycieli.
- Realizuje normatywną zasadę interesu grupowego wierzycieli.
- Zaspokojenie polega na udziale wierzyciela upadłościowego w wartości funduszu masy upadłości.

3. Przymus egzekucyjny w postępowaniu upadłościowym

W postępowaniu upadłościowym przymus egzekucyjny wynika następstw postanowienia o ogłoszeniu upadłości w postaci pozbawienia dłużnika zarządu majątkiem tworzącym masę oraz uprawnień majątkowych dotyczących masy upadłości (*nuda proprietas*), postanowienia o powołaniu syndyka, przymusowej likwidacji masy upadłościowej. Ponadto jego przejawem są również czynności dokonywane przez komornika na podstawie odrębnego upoważnienia wynikającego z przepisów PU (art. 174 ust. 1 PU: jeżeli syndyk napotyka przeszkody ze strony upadłego przy obejmowaniu majątku upadłego, wprowadzenia syndyka w posiadanie majątku upadłego dokonuje komornik sądowy; 178 ust. 2 PU: poszukiwanie majątku upadłego przez komornika).

Dla prowadzonych rozważań istotne jest podkreślenie, że syndyk nie jest organem państwa na płaszczyźnie procesowej lub materialnoprawnej. Odmiennie w prawie karnym na mocy art. 115 § 13 pkt 3 KK syndyk posiada status funkcjonariusza publicznego. Spór czy przyznać syndykowi status funkcjonariusza publicznego, organu sądu, pomocniczego organu sądu jest irrelevantny dla przyznania mu statusu organu

---

¹⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 września 2010 r. , I UK 77/10.

¹⁹ K. Flaga – Gieruszyńska, Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne, w: System Postępowania Cywilnego, red. Taż, red. naukowa A. Góra Błaszczkowska, Warszawa 2021, s. 244.

²⁰ Zob. A. Hrycaj, Wpływ postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości na postępowanie egzekucyjne, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego” 2006, nr 7–8, s. 57-58,

egzekucyjnego na wzór komornika.²¹ Owszem ustanowienie syndyka, tak jak zarządcy przymusowego w postępowaniu egzekucyjnym, jest oczywistym przejawem przymusu państwowego, ale nie jest to podstawa do tezy, że syndyk podejmuje czynności egzekucyjne jako organ egzekucyjny. Odmienną kwestią jest podporządkowanie czynności syndyka do przymusu państwowego, tak jak w wypadku egzekucji przez zarząd przymusowy. Sam zarząd jest emanacją imperium władzy państwowej, co nie oznacza, że zarządca podejmuje czynności właściwe dla organu egzekucyjnego.²²

Należy odróżnić sytuacje, które wymagają zastosowanie przymusu egzekucyjnego na zasadach ogólnych (egzekucja komornicza), jako przykład można wskazać roszczenie o wydanie rzeczy do masy w następstwie wydania wyroku pauliańskiego i wyroku windykacyjnego (art. 131 PU w zw. z art. 527 i n. KC, art. 134 ust. 1a PU²³).²⁴

VI. Realizacja odpowiedzialności majątkowej upadłego w postępowaniu wykonawczym egzekucyjnym i upadłościowym.

1. Cywilistyczne ujęcie tzw. sankcji egzekucyjnej

Cywiliści, pozostając zwłaszcza pod urokiem rozważań dotyczących zaskarżalności, przyjmują nader szerokie pojęcie przymusu państwowego.²⁵ Odmiennie w doktrynie procesu, jak zauważa H. Trammer „Musimy więc przyjąć, że zupełne nieistnienie prawa lub istnienie jedynie prawa naturalnego (niezaskarżalnego) jest jedynie brakiem wymogu prawno-materialnego do uznania roszczenia formalnego za zasadne, czyli do udzielenia ochrony sądowej”²⁶

Sankcja egzekucyjna odseparowana od postępowania egzekucyjnego jest opisywana jako istota odpowiedzialności majątkowej strony stosunku zobowiązaniowego, z

---

²¹ Zob. I. Gil, System Prawa Prywatnego, t. VI, red. A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz, Warszawa 2020, s. 1002 i n. A. Harla, Organy postępowania upadłościowego a organy postępowania cywilnego w ujęciu systemowym, PPH 2006, nr 4, s. 21. Por. szerokie ujęcie statusu komornika sądowego jako organu władzy sądowej, K. Bomba, Konstytucyjne uwarunkowania pracy komornika sądowego, Warszawa 2020, R.1.8.

²² M. Krakowiak, Egzekucja przez zarząd przymusowy, Warszawa 2011, s. 105 – 108. Odmiennie koncepcje zob. S. Cieślak, Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 730-1217, red. J. Jankowski, Warszawa 2019, CH BECK, art. 758, nb. 7.

²³ Od 01.12.2021 r. nowe brzmienie art. 134 ust. 1a PU: Jeżeli osoba obowiązana do przekazania składników majątkowych do masy upadłości nie wykona swojego obowiązku na wezwanie syndyka, a obowiązek przekazania składników majątkowych do masy upadłości nie został stwierdzony prawomocnym orzeczeniem, syndyk może w drodze powództwa żądać nakazania przekazania składników majątkowych do masy upadłości. Powództwo wnosi się do sądu upadłościowego

²⁴ A. Jakubecki, Uwagi o procesowych aspektach bezskuteczności i zaskarżania czynności upadłego w świetle nowelizacji prawa upadłościowego z 2015 r., PiP 2021, nr 5, s. 46-47.

²⁵ „Niezupełność” zobowiązania wyraża się w odjęciu uprawnionemu możliwości skorzystania z przymusu państwowego w celu uzyskania należącego świadczenia, Postanowienie SN z 19.04.2002 r., III CZP 19/02.

²⁶ H. Trammer, Następca bezprzedmiotowości procesu cywilnego, Kraków 1950, s. 51 - 52.

którego wynika obowiązek świadczenia polegający na obowiązku oddania majątku lub tylko pewnych jego składników celem zaspokojenia w drodze egzekucji wierzycieli.²⁷ Jak zauważa Z. Radwański, należy odróżnić odpowiedzialność w szerszym znaczeniu jako wszelkie ujemne konsekwencje za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania. W węższym znaczeniu korelatem odpowiedzialności jest uprawnienie do zastosowania przymusu, który z reguły jest stosowany przez organy państwowe.²⁸ Prawo do zaspokojenia i odpowiadająca mu odpowiedzialność obowiązane stanowią elementy struktury złożonej sytuacji prawnej, z którą immanentnie powiązana jest sankcja w postaci przymusu egzekucyjnego. Brak takiej sankcji powoduje, że na dłużniku spoczywa wyłącznie obowiązek świadczenia bez możliwości przymuszenia do odpowiedzialności jego majątkiem (np. zobowiązanie naturalne).²⁹ Odpowiedzialność w tym kontekście jest ściśle powiązana z przymusowym wykonaniem, jako sankcją cywilistyczną, a nie zespołem czynności składających się na egzekucję sądową. Odpowiedzialność łączy się zatem kompetencją wierzyciela dostępu (*Zugriffsbefugnis*, *Befriedigungsrecht*) do majątku obowiązane do zaspokojenia. Sama realizacja owej kompetencji jest kwestią poddaną prawu publicznemu.³⁰

Reasumując, cywilistyczne ujęcie sankcji egzekucyjnej pozwala na sensowne powiązanie między treścią stosunku prawnego, którego element stanowi obowiązek określonego świadczenia a przymusową ingerencją za pośrednictwem organu władzy publicznej w publicznoprawnym postępowaniu wykonawczym. Celem takiego postępowania jest „otrzymanie” przez uprawnionego świadczenia zgodnego z treścią stosunku prawa prywatnego. Majątek obowiązane stanowi materialną podstawę odpowiedzialności dłużnika lub podmiotu ponoszącego w miejsce dłużnika taką odpowiedzialność (np., osoba trzecia art. 527 w zw. 532 KC).

2. Zaspokojenie wierzyciela w postępowaniu egzekucyjnym – relacja między świadczeniem a odpowiedzialnością majątkową

a) Zakaz samopomocy (prywatnej egzekucji). Zaspokojenie wierzyciela za pośrednictwem imperium władzy państwowej oparte jest na przejrzystym założeniu, że istotą roszczenia jest powinność zachowania dłużnika, które wobec wykluczenia samopomocy może zostać wymuszone za pośrednictwem organu

---

²⁷ A. Ohanowicz, *Zobowiązania. Zarys według kodeksu cywilnego. Część ogólna*, Warszawa – Poznań 1965, s. 40.

²⁸ Z. Radwański, *Zobowiązania – część ogólna* Warszawa 1995, s. 39 – 40. Przymusowe wykonanie jako sankcja cywilnoprawna, zob. A. Stelmachowski, *Zarys teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1998, s.213.

²⁹ B. Nunner-Krautgasser, *Haftungsverwirklichung im Konkurs und praktische Folgen*, w: *Insolvenz-Forum 2006. Vorträge anlässlich des 13. Insolvenz-Forums Grundlsee im November 2006*, red. A. Konecny, Graz 2007, s. 132 – 133..

³⁰ F. Bydlinski, *System und Prinzipien des Privatrechts*, Wien – New York 1996, s. 302 – 303.

egzekucyjnego. Ochrona prawna przysługująca wierzycielowi nie ogranicza się wyłącznie do uzyskania merytorycznego orzeczenia, ale również do zapewnienia efektywnego zaspokojenia z użyciem przymusu egzekucyjnego.

b) Cel postępowania egzekucyjnego urzeczywistnienie indywidulanej normy prawnej określonej w wyroku lub innym tytule wykonawczym.³¹

c) Egzekucja świadczenia a odpowiedzialność majątkowa

Za F. Kruszelnickim można dla celów eksplikacyjnych przyjąć podział na egzekucję bezpośrednią i pośrednią.³²

- a) Egzekucja bezpośrednia wynika ze ścisłej więzi świadczenia określonego w roszczeniu materialnoprawnej i przedmiotu egzekucji. Odpowiedzialność dłużnika jest skonkretyzowana do określonych praw majątkowych, które przechodzą (sensu largo) z majątku obowiązanego do majątku uprawnionego (wydanie nieruchomości, opróżnienie lokalu, zniesienie współwłasności).
- b) Egzekucja pośrednia dotyczy świadczeń pieniężnych polega na tym, że składniki majątku dłużnika służą do zaspokojenia roszczenia, natomiast co do zasady nigdy nie stają się własnością wierzyciela.

W wypadku świadczeń pieniężnych majątek dłużnika jest zdatnym egzekucyjnie substratem odpowiedzialności dłużnika. Obojętne w pewnych sytuacjach czy takim substratem jest określone prawo majątkowe (egzekucja z nieruchomości obciążonej hipoteką) czy obowiązek świadczenia dotyczy dłużnika osobistego czy rzeczowego, odpowiedzialnej majątkowo osoby trzeciej (wyrok pauliański). Dla wyjaśnienia istoty zaspokojenia egzekucyjnego (przymusowego) niezbędne jest podkreślenie, że podstawa materialnoprawna zaspokojenia jest nierozzerwalnie związana z odpowiedzialnością majątkową niezależnie od statutu dłużniczego w rozumieniu KC.

4. Zaspokojenie wierzyciela upadłościowego w postępowaniu upadłościowym – roszczenie o zaspokojenie z (udział w) wartości funduszu masy upadłościowej

Tak samo jak w postępowaniu egzekucyjnym, celem upadłości jest urzeczywistnienie prawa do zaspokojenia wierzytelności z majątku dłużnika. Prawo wierzyciela do żądania w postępowaniu publicznoprawnym zaspokojenia wynikające z odpowiedzialności majątkowej za dług zobowiązanego jest ściśle powiązane z funkcją egzekucyjną prawa (postępowania) upadłościowego. Ogłoszenie upadłości wpływa

---

³¹ K. Korzan, Sądowe postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne, s. 86; M. Waligórski, Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu, Warszawa 1947, s. 35 i 40. A. Jakubecki, System Prawa Procesowego Cywilnego. Tom V. Postępowanie zabezpieczające, Warszawa 2016, red. A. Jakubecki, T. Ereciński, r.2.1.

³² F. Kruszelnicki, Zarys systemu polskiego prawa egzekucyjnego i zabezpieczającego, Warszawa 1934 s. 33 – 34.

zarówno na sytuację materialnoprawną stron stosunku prawa prywatnego, jak również na sposób zaspokojenia i tym samym relację między długim i odpowiedzialnością (tzw. sankcją egzekucyjną). Wraz ogłoszeniem upadłości swoistemu zawieszeniu podlega prawo wierzyciela do żądania osobistego, powinnego zachowania dłużnika wyznaczonego treścią zobowiązania oraz wszczęcia egzekucji. Odmienne również kształtuje się kwestia odpowiedzialności.

Substratem materialnym (wiązka praw zbywalnych) odpowiedzialności dłużnika jest całość jego majątku tworzącego masę upadłości, a nie jak w wypadku egzekucji singularnej określony składnik majątkowy. Ogłoszenie upadłości wpływa na stabilizację majątku (aktywów) upadłego w tym znaczeniu, że masa poddana zarządowi syndyka jest co do zasady przeznaczona na zaspokojenie wierzycieli, których indywidualne prawo do żądania zrealizowania majątkowej odpowiedzialności dłużnika podlega przekształceniu w uprawnienie do udziału wartości funduszu powstałego w następstwie likwidacji składników masy upadłości³³. Ogłoszenie upadłości pełni zatem taką samą funkcję jak zajęcie egzekucyjne, które niejako wyłącza przedmiot spod *ius disponendi* dłużnika. O ile jednak w postępowaniu egzekucyjnym chodzi o przymusowe wykonanie świadczenia zasądanego wyrokiem, to w postępowaniu upadłościowym świadczenie określone treścią stosunku prawnego łączącego dłużnika z upadłym jest wyłącznie kwestią wstępną dla ustalenia prawa wierzyciela do udziału w wartości masy upadłości. Innym słowy, taka jak zespoleniu podlega majątek dłużnika, który przestaje służyć realizacji odpowiedzialności za dług zindywidualizowanego wierzyciela, tak odpowiednio roszczenie o poszczególne prawo wierzyciela upadłościowego o skonkretyzowane świadczenie przekształca się w prawo do udziału w wartości masy upadłościowej.³⁴

Rozdzielność między żądaniem roszczenia a prawem do udziału w wartości majątku poddanego egzekucji generalnej jest szczególnie widoczne na gruncie art. 91 ust. 2 PU, na mocy którego wierzytelność niepieniężna podlega przekształceniu w wierzytelność upadłościową. Celem takiej przemiany nie jest wszakże odmowa świadczenia tylko dlatego, że jest to *in casu* niekorzystne dla masy, ale wynika z konieczności powstania podstawy prawnej do udziału w funduszach masy (prawa do zaspokojenia).

---

³³ B. Nunner-Krautgasser, *Haftungsverwirklichung im Konkurs...*, s. 139.

³⁴ Wskazuje się na dalekie historyczne powiązanie z hipoteką generalną oraz koncepcją odpowiedzialności rzeczowej, W. Henckel, *Wert und Unwert juristischer Konstruktion im Konkursrecht*, w: *Festschrift für Friedrich Weber zum 70. Geburtstag am 19. Mai 1975*, red. E. Bökelmann, W. Henckel, G. Jar, Berlin – New York 1975, s. 238 – 239, 252.

5. Realizacja odpowiedzialności majątkowej upadłego a kwestia dochodzenia roszczenia przez wierzyciela upadłościowego

Prawnoprosesowe zgłoszenie wierzytelności do postępowania upadłościowego nie odpowiada żądaniu zasądzenia wyrokiem świadczenia w postępowaniu rozpoznawczym. Zatwierdzenie prawomocnym postanowieniem listy wierzytelności oznacza, że istnieje prawo do udziału w wartości uzyskanej z likwidacji masy upadłości w publicznoprawnym postępowaniu zaliczanym do wykonawczego postępowania cywilnego.

Jak wskazał Sąd Najwyższy, wierzyciel zgłaszający się do postępowania upadłościowego musi wykazać istnienie swej wierzytelności w sposób charakterystyczny dla dochodzenia roszczeń w postępowaniu procesowym. W razie ustalenia listy wierzytelności stanowi ona źródło pozyskania przez wierzyciela tytułu egzekucyjnego przeciwko upadłemu.³⁵ Należy jednak odróżnić tożsame wymogi procesowe udowodnienia żądania pozwu (art. 126 § 1 pkt 5 w zw. z art. 187 § 1 KPC) lub wniosku w przedmiocie zgłoszenia wierzytelności upadłościowej (art. 239 ust. 3, 240 pkt 3 PU) od tożsamości sposobu rozpoznania tych żądań w postępowaniu rozpoznawczym procesowym oraz w postępowaniu upadłościowym.

W tym ostatnim element rozpoznawczy pojawia się na etapie zatwierdzenia listy wierzytelności, incydentalnie, w szerszym wymiarze dopiero w następstwie wniesienia sprzeciwu i zażalenia na postanowienie sędziego - komisarza. Podjęte zawieszono postępowanie procesowe na podstawie art. 145 ust. 1 PU z oczywistych względów nie jest objęte zakresem prawa upadłościowego. Niewątpliwie zgłoszenie wierzytelności jest rodzajem dochodzenia roszczenia, ale w szczególnym postępowaniu uproszczonym, *sui generis* rozpoznawczym, w którym sporność nie jest cechą konstytutywną. Podkreślam, że jego celem jest, li tylko, ustalenie prawa do udziału w wartości funduszu masy upadłości. Ten cel czyni jasnym uregulowanie umieszczenia na liście wierzytelności z urzędu (art. 236 ust. 2 i 3, art. 237, art. 238 PU). W takim przypadku wierzyciel nie musi wykazywać żadnej aktywności, aby jego wierzytelność została umieszczona na liście wierzytelności.³⁶ Zauważyć należy, że ostateczny wpis na listę wierzycieli może przejawem swoistego współdziałania wierzycieli (art. 256 ust. 1 PU - brak sprzeciwu), syndyka (art. 243 PU - weryfikacja zasadności) oraz upadłego (art. 243 ust. 1 PU - uznanie), wreszcie sędziego - komisarza

---

³⁵ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 25 sierpnia 2016 r., V CSK 699/15

³⁶ A. Hrycaj, Podjęcie postępowania cywilnego dotyczącego wierzytelności podlegającej zgłoszeniu do masy upadłości zawieszono wskutek ogłoszenia upadłości pozwanego, MPH 2016, nr 1, s. 2.

(art. 261 PU ograniczona kompetencje do działania z urzędu w zakresie zmian na liście wierzytelności³⁷).

Zgłoszenie wierzytelności zastępuje wytoczenie powództwa, ale nie jest z nim tożsame. Wynika to z oczywistej konotacji, że brak podmiotu wobec którego zostaje wydany wyrok zasądający powinność zachowania się w postaci określonego świadczenia.³⁸ Tytuł egzekucyjny, o którym mowa w art. 264 ust. 1-3 PU odnosi się do spełnienia świadczenia po zakończeniu postępowania. Przyjmując poprawność cywilistycznej konstrukcji odpowiedzialności i sankcji w postaci przymusu egzekucyjnego, w wypadku ogłoszenia upadłości owa sankcja podlega przekształceniu w zaspokojenie w postępowaniu wykonawczym w postaci udziału w wartości majątku (masy upadłości) upadłego dłużnika. Nadal jednak na plan pierwszy wysuwa się przymus jako niezbędne *modi* uzyskania zaspokojenia. Można zatem stwierdzić, że więź między wierzytelnością (prawem do zaspokojenia) i odpowiedzialnością majątkową dłużnika w postępowaniu upadłościowym ulega przekształceniu wynikającym ze specyfiki egzekucyjnej tego postępowania, ale zasada zostaje utrzymana.

VII. Egzekucja uniwersalna a inne cele (funkcje) postępowania upadłościowego

Podstawą nowej regulacji prawa upadłościowego i naprawczego z 2003 r. było założenie, że wszystkim postępowanie „nie jest już tylko *egzekucją uniwersalną*”. Postępowanie upadłościowe prowadzone według PUiN umożliwia w szerokim zakresie restrukturyzację zobowiązań upadłego, a także w niektórych wypadkach umożliwia jego oddłużenie.” W związku z tym zwrócono uwagę, że ustawa PUiN Obok funkcji windykacyjnej (stworzenie sprzyjających warunków do zaspokojenia wierzycieli w jak najwyższym stopniu) pełni także funkcję sanacyjną, profilaktyczną, oddłużeniową i wychowawczą).³⁹

Nowelizacja prawa upadłościowego w 2016 r. i wejście w życie ustawy Prawo restrukturyzacyjne w dużym stopniu pozwalała na przyjęcie założenia, że *de lege lata* postępowanie upadłościowe bliższe jest swojemu tradycyjnemu modelowi egzekucji uniwersalnej.⁴⁰ Zostały wyeliminowane postępowanie naprawcze, rozbudowana regulacja układowa (Tytuł VI PUiN). Podstawy do odmiennej tezy nie wynikają z

³⁷ Kwestia sporna co do zakresu zmian i termnu, zob. A. Jakubecki, System Prawa Prywatnego, t. VI, red. A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz, Warszawa 2020, s. 1133 – 1144.

³⁸ D. Eckardt, Die Feststellung und Befriedigung des Insolvenzgläubigerrechts, w: Kölner Schrift zur Insolvenzordnung, Köln 2000, s. 743-744.

³⁹ F. Zedler, Glosa do uchwały SN z dnia 21 lipca 2006 r., III CZP 45/06, OSP 2008, nr 1, Tenże, Prawo upadłościowe i naprawcze. Kraków 2003, str. 43 i n. Tenże, Zarys prawa upadłościowego, Warszawa 2016, s. 41 i n.

⁴⁰ A. J. Witosz, System Prawa Prywatnego, t. VI, red. A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz, Warszawa 2020, s. 661.

regulacji dotyczących zawarcia układu w upadłości (Tytuł Va PU), sytuacji niewypłacalnego dłużnika (postępowanie oddłużeniowe) lub jego reprezentantów (zakaz prowadzenia działalności).⁴¹

W wypadku ogłoszenia upadłości osoby fizycznej prowadzącej działalność gospodarczą na plan pierwszy nie wysuwa się zasada zaspokojenia wierzycieli (art. 2 ust. 2 PU), ale dopuszczalne jest – po spełnieniu określonych przesłanek – jej ograniczenie ze względu na cel w postaci oddłużenia wyłącznie rzetelnego dłużnika. Postanowienie o umorzeniu w całości lub w części zobowiązań upadłego - osoby fizycznej, jest wydawane oddzielnie, po wykonaniu przez upadłego obowiązków określonych w planie spłaty wierzycieli w ramach autonomicznego *quasi*-postępowania oddłużeniowego (art. 370f ust. 1 PU). Dobitym argumentem jego pośredniego związku z upadłością jest okoliczność, że może być wszczęte, mimo braku wniosku o ogłoszenie upadłości (art. 373 ust. 1 pkt 1 PU).⁴²

---

⁴¹ Pomijam specyfikę upadłości konsumenckiej. Zob. Druk sejmowy Nr 556, Sejm VI kadencji: „Pamiętać tu trzeba o tym, że upadłość konsumencka zawsze odbywa się kosztem pozostałych obywateli, którzy mądrze się gospodarząc nie dopuścili do powstania nadmiernego zadłużenia, często za cenę pozostawania na niższej stopie życiowej. Jej istota polega bowiem na oddłużeniu, którego koszty ponoszą wszyscy”.

⁴² A. Torbus, System Prawa Prywatnego, t. VI, red. A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz, Warszawa 2020, s. 1287 i n.